

X.A.1.1./3.

3. GYŰJTEMÉNY

1. szöveg

Az órák terjedése

A 14. században az európai városi templomok és városházák tornyain megjelenő órák általában még mutató nélküliek voltak: egyszerűen csak harangkongatással jelezték az egész órákat, vagy csak az órákat jelölte egyetlen mutató. A következő évszázadokban pedig fokozatosan elterjedtek egész Európában. Megszaporodnak a pontos időközönként megkondított harangok. Az 1456-os harangszó nemcsak a törökre emlékeztetett, hanem – az újabb igényeknek megfelelően – jelezte a delet is mindenki számára, ezért is maradt meg azután is, hogy eredetire emlékeztek volna. A későbbi századokban az angliai hívek településenként ún. „bimbam-földeket” adományoztak a sekrestyéseknek, harangozóknak, amiért nekik – általában hajnalban és este – harangozniuk kellett. Már az újkorban, a 17. században jelennek meg az otthonokban is az ingaórák, majd a nagymutató, mely a percek múlását jelzi, a 18. században pedig már pontos zsebórák mutatják az időt.

Az új szerkezetek viszonylag gyorsan elterjedtek. A 18. századi Angliában egyre több ember rendelkezett otthoni és a hordozható órával. A kapitalizmus térhódítása ugyanis szükségessé tette az órahasználatot a polgárok számára, a szegényebbek számára pedig a felemelkedés jele, afféle státuszszimbólum lett a még drága, de már elérhető óra. Az angol kormány 1797-ben adót akart kivetni az óratulajdonosokra: már volt annyi belőle, hogy érdemes legyen adóztatni, de a kormány elképzelése szerint még luxuscikk, ezért megadóztatását a társadalommal el lehet fogadtatni. Ebben azonban tévedtek: végül az adót el kellett vetni, mert az órát elterjedtsége miatt az emberek már nem tekintették igazán luxusnak. A 18. század végén vidéken óraclubok alakultak, melynek paraszttagjai (kb. 20 fő) közösen vásároltak részletre órát, majd kisorsolták maguk közül azt, aki használhatta. 1790-ben a módos háziszövökről, ötven évvel később Manchester vasipari munkásairól jegyzik fel, hogy rendelkeznek órával.

A parasztság körében ez a folyamat kicsit később kezdődik, és csak a 19–20. században fejeződik be. Ugyanakkor az órák elterjedése tovább változtatott az időszemléleten. Egyre jobb időérzéklet, pontosságot fejlesztett ki. Azzal, hogy az emberek mérni tudták a percek, érzékelné is megtanulták az idő múlását, és igazodtak is hozzá.

Bár az Európánál csillagászatilag pontosabb naptár igen, de az óránál aprólékosabb és pontosabb időmérő egyetlen más civilizációban sem ismert.

2. szöveg

Egy ifjú angol főnemes napirendje (17. század)

Elsőben is, keljen fel időben, hogy hétre, leckeórái kezdeteire előkészüljön.

Héttől fél nyolcig tánctanulás.

Utána nyolcig reggeli.

Nyolctól kilencig francia.

Utána tízig latin.

Tíz után félóra írás és tánc.

Azután közös áhítat és onnan ebédre.

Délutáni leckeórák:

Egytől kettőig kozmográfia [földrajz].

Kettőtől háromig latin.

Háromtól négyig francia.

Utána félórás gyakorlat a tollforgatásban.

Ennek végeztével közös áhítat és onnét estebédre.

.....

3. szöveg

Egy kálvinista lelkész az időről (Richard Baxter, 1650)

Becsüld nagyra az időt, és minden nap jobban törődj azzal, hogy ne veszíts egy percet sem, éppen úgy, ahogy aranyodra és ezüstödre is vigyázol. S ha hiábavaló szórakozás, öltözködés, dőzsölés, felesleges beszéd, haszontalan társaság vagy alvás kísért meg, hogy ellopja idődet, te még éberebb legyél!

Kérdés: De vajon nem utasíthatom el a világot, hogy kizárólag üdvözlésemmel törődhessek? Válasz: Elutasíthatod minden felesleges világi gondot és ügyet, mely megakadályozna lelki dolgaiddban. De nem utasíthatod el az összes testi elfoglaltságot és szellemi munkát, azokat, amikkel a közjót szolgálhatod. Az egyház és az állam minden tagjának ki kell vennie részét az egyház és az állam javainak gyarapításában. Ha ezt megtagadod, és azt mondod: én imádkozni és elmélkedni fogok, akkor úgy teszel, mint az a szolgád, aki kivonja magát nagyobb munkád alól, s csupán a könnyebb feladatot vállalja. Isten azt parancsolta neked is, hogy dolgozzál mindennapi kenyeredért, s ne legyél csupán here mások izzadásgos munkáján.

Ha Isten olyan utat mutat nektek, melyben saját lelketek, vagy mások lelkének károsodása nélkül törvényes módon többet nyerhettek, mint egy másik úton, ti pedig ezt az utat elkerülnétek s követnétek a kevesebb hasznot nyújtó utat, akkor hivatásotok egyik célját kereszteltek, akkor vonakodtok Isten akaratának végrehajtói lenni, adományát elfogadni, amit érte használhatnátok fel, ha Ő ezt kívánná. Persze nem az érzéki örömeik és bűnök céljaira, de Istenért szabad dolgoznotok, hogy gazdagok legyetek.

4. szöveg

Az idő pénz (Benjamin Franklin, 1736)

Gondolj arra, hogy az idő pénz; aki naponta tíz shillinget kereshetne munkájával, és ehelyett fél napot sétál, vagy a szobájában lustálkodik, és szórakozása csak hat pennyjébe kerül is, nem elég, ha csak ezt számítja fel, mert ezenkívül még öt shillinget is kiadott, helyesebben kihajított.

Gondolj arra, hogy a hitel pénz. Ha valaki pénzét a fizetési határidő lejárta után nálam hagyja, ezzel nekem ajándékozza a kamatokat, illetve azt az összeget, amelyet én ez alatt az idő alatt kereshetek vele. Ez jelentékeny összegre rúg, ha egy embernek jó és nagy hitele van, és azt jól használja fel.

Ez olykor rendkívül hasznos. A szorgalmon és a mértékletességen kívül semmi sem segíti elő annyira, hogy egy fiatalember előbbre jusson a világban, mint pontosság és méltányosság minden ügyletében. Ezért kölcsönvett pénzt soha egy órával se tarts magadnál tovább, mint ahogy megígérted, hogy az emiatti bosszankodás el ne zárja előled mindörökre barátod pénztárcáját.

Az embernek még a legjelentéktelenebb lépéseket is komolyan kell vennie, ha azok befolyásolják a hitelet. Ha a hiteleződ reggel ötkor vagy este nyolckor a kalapácsütéseidet hallja, hat hónapra nyugta van. De ha a biliárdasztalnál lát, vagy a kocsmából szűrődik ki a hangod akkor, amikor dolgoznod kellene, másnap reggel már fizetési felszólítást küld, és követelni fogja a pénzét, mielőtt még rendelkezésedre állna az összeg.

Ezenkívül szorgosságod azt is mutatja, hogy észben tartod adósságaidat, gondos, és egyben becsületes ember színében tüntet fel, és ez megnöveli a hiteledet.

5. szöveg

Az idő az ipari kapitalizmusban

A kisipari műhelyekben, szórt és kicsi manufaktúrákban a munkaidő igen kusza volt a 18-19. században. Egy angliai szövőmunkás 1782. évi naplójából kiderül, hogy egy esős napon egész nap szótt, egy napfényesen a szabadban a földjén dolgozott délután háromig, majd napnyugtáig kicsit szótt, végül este a kabátját foltozta. Egy téli napon reggel szótt 11-ig, utána szemet lapátolt, lesöpörte a konyha falát, délután pedig trágyát hordott. Máskor a szövés mellett borjúistállót épít, városba gyalogol orvosságért a tehénnek, fát hord, nyáron pedig arat, betakarít.

A kézművesek, kisiparosok a 19. század végéig maguk határozták meg munkarendjüket, ezért az ún. suszterhétfő, vagyis a hétfői szabadnap teljesen általános volt, de gyakran hozzácsapták a keddet, míg a többi nap reggeltől estig dolgoztak. (Általános megfigyelés, hogy ha az emberek a munkaritmusukat maguk szabályozzák, külső kényszerítő erő nélkül, akkor többnyire a nagyon munkás és teljesen semmittevő szakaszok váltják egymást.)

Amikor a volt parasztok és kézművesek bekerültek a gyárakba, nem kis gondot okoztak a tulajdonosnak, mert az órákra szabott napi munkarendet nem tudták megszokni. Elterjedtek a gyárosok saját „törvénykönyvei”, melyek büntetéseket szabtak ki a későkre, „lógósokra”. Egy Crowley nevű vasgyáros 1700-ban összeállított törvénykönyve elrendelte, hogy a felügyelők percnyi pontos kimutatást végezzenek minden munkás érkezéséről és távozásáról, vagyis arról, hogy végigdolgozzák-e az előírt napi 15 órát. A kimutatást naponta írásos esküvel kellett hitelesíteniük. 1750 körül megjelentek az első blokkolóórák, azok a szerkezetek, melyek minden munkás érkezését és távozását jelölték.

Hasonló módon kezdték a fiatalok idejét szervezni az iskolák. Egy szerző 1770-ben azt javasolta, hogy a szegény gyerekeket négyéves kortól dolgoztassák dologházakban, napi tizenkét órán keresztül, mert akkor hamar hozzászoknak a munkához, és velük nem lesz gondjuk később a munkaadóknak. Egy moralista szerző 1821-ben azon méltatlankodott, hogy a munkásoknak naponta marad pár órájuk szabadon, és ezt az időt, felháborító módon „egy padon üldögélve, a vízparton vagy egy dombon heverészve” töltik, „átengedve magukat a tökéletes ürességnek és semmittevésnek”.

Amerikában a 20. század elején a Ford-gyárból terjedt el a futószalagot alkalmazó taylorista munkaszervezés. Ennek lényege az volt, hogy a munkafolyamatokat egészen kis műveletekre bontották, és minden munkás ezek közül csak egyet végzett egész nap. Az egyes munkások között a futószalag fuvarozta a munkadarabot, megadva ezzel a munka tempóját is. Ez ihlette Chaplin *Modern idők* című filmvígjátékának számos futószalagos jelenetét, és a híres etetőgépet is, melyben az ebédidő lerövidítése érdekében egy gépezettel próbálják etetni a dolgozókat. (A valóságban persze ilyen gép nem létezett.)